

Thema

Vrede rond de zondag

J.W. van der Jagt

Rond de sabbat en de zondag bestaat in de Gereformeerde Kerken al een aantal jaren onrust en onvrede. Na de laatste twee synodes is dat zelfs uitgelopen op verscheuring van de kerk. Er werd dan ook met spanning uitgekeken naar het studieresultaat van de deputaten die over deze zaken de kerken met een handreiking moesten dienen. Hun rapport is laatst verschenen. De vraag is nu of dit rapport de vrede rond de zondag dient.

Degelijk

Omvangrijk is het rapport dat deputaten op tafel hebben gelegd. Dat is het al in de internetversie die ik gebruik. In druk bevat het nog twee hoofdstukken meer. Deputaten hebben zich dus niet van hun opdracht afgemaakt. Zij kozen voor een brede opzet. De synode vroeg om een handreiking die op de levensstijl gericht zou zijn. Ook moest bezien worden of oude verschillen van inzicht overwonnen konden worden. Zonder bijbels-theologische bezinning zou een handreiking in de lucht hangen. En om verschillen van inzicht te overwinnen moet je ze eerst in kaart brengen. Daarom houdt het rapport zich met alle relevante schriftgegevens bezig, met ethische conclusies die deputaten daaraan verbinden. En het geeft een schets van welke opvattingen er in de loop van de eeuwen over de verhouding van sabbat en zondag uitgedragen zijn.

Verder leven we als kerken niet in een vacuüm. We staan in onze Nederlandse situatie van vandaag. Daarom geeft het rapport aandacht aan de Nederlandse wetgeving over zondagsarbeid. Zo werd het een omvangrijk rapport. Deputaten 'hebben het als een prachtige kans gezien om - zonder complicaties van kerkrechtelijke procedures van appèl en revisie van besluiten van vorige vergaderingen, en zonder verschil van inzicht in die zaken - puur met de vragen van zondagsviering en levensstijl te mogen bezig zijn' (par. 0.3). Lezend krijg je de indruk dat zij met vreugde hun werk hebben gedaan. Het werd vanwege de verwarring die na de laatste twee synodes is gezaaid, ook hoog tijd dat een dergelijk rapport - over dit onderwerp het eerste in 2000 jaar kerkgeschiedenis (!) - verscheen. De deputaten hebben degelijk werk geleverd. Ze hebben de kerken hiermee aan zich verplicht.

Eenstemmigheid

Dat laatste geldt ook voor de taxatie die zij geven van de situatie die na de laatste twee synodes is ontstaan. De aanklacht is de wereld in gebracht dat de Gereformeerde Kerken het vierde gebod van de Decaloog niet meer handhaven. Enige tijd geleden bestreed ik deze zienswijze in de Kroniek van dit blad. Het ging in Leusden en Zuidhorn niet om de vraag *of* het vierde gebod voor ons van kracht is, maar *hoe* het voor ons van kracht is. Met andere woorden: hoe kom je van het vierde gebod over de sabbat van het oude verbond bij de zondag van het nieuwe verbond? Die weg wordt al eeuwen op een verschillende manier afgelegd en voor dat verschil is altijd ruimte geweest.

Het rapport dat er nu ligt, bevestigt dit. Uit de uitspraak van Leusden blijkt 'dat het in geen enkel opzicht de bedoeling is geweest om uit te spreken dat het niet uitmaakt of iemand wel of niet op zondag werkt. Leusden legde uit dat er in de kerk altijd ruimte is geweest voor broeders en zusters die de (algemeen erkende en verdedigde zondagsrust c.q. het werkverbod) op iets andere gronden verdedigden dan rechtstreeks vanuit het vierde gebod. *We zijn als Gereformeerde Kerken één in het verdedigen van de zondagsrust. Het verschil is gelegen in de wijze van fundering van die rust*' (par. 18.4, cursivering van mij, JWvdJ). 'Het ging er in Leusden niet om dat de zondag geen gebod van de Heer zou zijn, maar dat dit niet als een rechtstreeks gebod van God in het Nieuwe

Testament te traceren valt' (par. 18.5). Bovendien wijst het rapport in par. 18.7 op de grote overeenstemming die er tussen de twee opvattingen in de kerken bestaat. De synode van Zuidhorn relativeerde het 4^e gebod evenmin. Ze zei dat 'de waarde van trouw zijn aan Gods wil in het vierde gebod en het belang van verantwoord invulling geven aan de zondag niet gerelativeerd mag worden.' De synode zette deputaten aan het werk om de overtuiging over de zondag als een volledige rustdag te vernieuwen en verder te ontwikkelen. 'Daar gaat het om: de zondag als volledige rustdag waarderen en vieren. Het is hoog tijd dat de kerken die overtuiging weer royaal voor hun rekening nemen' (par. 18.6). Het rapport laat zien dat de bewering dat de Gereformeerde Kerken het vierde gebod niet meer honoreren, een karikatuur is. Als je op je laat inwerken wat het rapport hierover schrijft, is het eigenlijk bizar dat het vierde gebod inzet voor een scheuring geworden is. Hoeveel onbegrip en argwaan moet er in het kerkelijk leven bestaan dat dit kon gebeuren! De deputaten wijzen terecht 'de gebleken overeenstemming in de kerken onder de erkende plicht tot zondagsrust' (par. 18.9) aan als uitgangspunt voor het verdergaande gesprek.

Teksten of de Schriften?

Het rapport laat de Schriften spreken. Het eerste hoofdstuk geeft een brede bespreking van alle schriftplaatsen uit het Oude en Nieuwe Testament over de sabbat, het vierde gebod en de zondag. De aanpak is anders dan de manier waarop rond het 4^e gebod doorgaans met bijbelteksten wordt gewerkt. Er zijn klassieke 'bewijsteksten' die steeds worden aangehaald. Als gereformeerden leven we immers bij de Schrift. Intussen lukt het niet om elkaar met dat schriftberoep te overtuigen. Het beroep op de bijbelteksten kan zo stereotiep worden dat het krachteloos wordt. Bovendien kunnen gereformeerden de Bijbel ook biblicistisch gebruiken, doordat teksten los van het verband worden aangehaald. Ook daardoor verliezen ze hun kracht. Het één gaat hier gemakkelijk gepaard met het ander. Ook als gereformeerden kunnen we bij teksten gaan leven in plaats van bij de Schriften. Is dat niet het geval in de discussies rond sabbat en zondag, hoezeer men ook discussieert om gereformeerd te blijven?

Eén van de winstpunten van het deputatenrapport is dat het de relevante schriftplaatsen niet als losse teksten, maar in het verband van hun context en van het geheel van de Schriften wil lezen. Daarbij wordt gelet op de ontwikkeling van de openbaringsgeschiedenis en het verloop van de heilsgeschiedenis. Een voorbeeld van het eerste is, dat de Here na de uittocht van Israël uit Egypte stapsgewijs het volk heeft laten zien wat zijn bedoeling met de sabbat was, nog voordat Hij het vanaf de Sinai het vierde gebod afkondigde en voordat er een heiligdom was voor de sabbatsontmoeting met de Here (par. 3.2). Een voorbeeld van het tweede is, dat het rapport het vierde gebod nadrukkelijk in verband brengt met Christus als de vervulling van de wet van Mozes (par. 8). Men kan de vervulling van de wet gebruiken om de betekenis van de geboden te relativeren. Dat doen deputaten juist niet. De 'christologische concentratie wil niet het vierde gebod verdringen, maar juist in het licht van Gods openbaring in Christus beter doen verstaan' (par. 1.2.4). Christus laat als Heer van de sabbat de volle zeggingskracht van het vierde gebod voor het nieuwe verbond zien.

Met deze schriftmatige inzet geeft het rapport een krachtige en vernieuwende impuls aan onze bezinning op de heiliging van de zondag.

Heer van de sabbat

Opvallend is de sterke nadruk op Christus als Heer van de sabbat. Dat de Here Zich zo noemt (Mat. 12), heeft in de bezinning over de zondag altijd wel aandacht gehad. Bij mijn weten heeft het nooit zo'n centrale rol gespeeld als in dit rapport. Komt Hem als Heer deze plaats ook niet toe?

Met deze plaats van Christus begint het 'onderwijs,' een samenvatting van de studie van de Schrift en de geschiedenis. Vanwege het belang geef ik het in extenso door.

‘Wij geloven dat Jezus Christus Heer over de sabbat is (Mat. 12:8) en dat in Hem de vervulling van de oudtestamentische rustdag gevonden wordt. Hij nodigt vermoeide en belaste mensen uit tot Hem te komen en rust te vinden voor hun zielen (Mat. 11:28-30).

In de persoon van Christus zien we de volle werkelijkheid van het vierde gebod. Hij is onze sabbat. Hij toont zich als Eigenaar van Gods volk en laat in daden van ontferming en genezing Gods wil ten aanzien van de sabbat zien.

Christus verwoordt Gods scheppingsbedoeling met de rustdag wanneer Hij zegt: ‘De sabbat is gemaakt om de mens’ (Mar. 2:27). De rustdag is bedoeld om de mens rust te doen vinden in de Schepper en om de verlossing van zonde en slavernij te vieren (Ex. 20:8-11; Deut. 5:12-15).

Jezus ging de weg van Gods volk door op sabbat de samenkomst in de synagoge te bezoeken. Hij is de Heer van zijn kerk, die ons in één lichaam samenbrengt.

De liefde tot God, als het hoogste gebod, krijgt gestalte in de samenkomst van Gods volk in zijn aanwezigheid. De liefde tot de naaste komt tot uitdrukking in de wil om als gemeente, die het lichaam van Christus mag heten, samen te komen’ (par. 1.1).

Ik wijs op een aantal wezenlijke elementen in dit citaat. Het eerste is dat gerekend wordt met Christus als de vervulling van het oude verbond. In Hem wordt de volle werkelijkheid van het 4^e gebod gegeven. Op de achtergrond horen we artikel 25 van de geloofsbelijdenis over de schaduwen van het oude verbond, die door de komst van Christus als de waarheid, hebben afgedaan (verg. par. 11.6).

Een tweede element is de relatie die tussen schepping, sabbat en rustdag wordt gelegd. De ‘praktische handreiking’ (par. 1.3) noemt het heilzaam dat de Schepper in het ritme van de week een rustdag gegeven heeft (Gen. 2:2-3; Ex. 20:8-11; 23:12)’. Belangwekkend is daarbij de overeenkomst tussen het fundament onder de sabbat en het fundament onder de zondag. ‘God heeft zijn scheppend werk volmaakt en legde zo het fundament onder de sabbat. Jezus Christus heeft het werk van verlossing volbracht en legde zo het fundament onder de zondag. Hij schept tijd om tot rust te komen in zijn nabijheid. Zijn geboden, ook om te rusten, zijn niet zwaar (1 Joh. 5:3; Mat. 11:30). Zo leren we verlangen naar de volkomen rust (Heb. 4).’ Hierin wordt samengevat wat in de paragraaf ‘koninkrijk en rust’ te lezen is: ‘Jezus zegt ook dat de rustdag (sabbat) gemaakt is ten gunste van de mens. Daarmee benoemt Hij de scheppingsbedoeling die God met de rustdag na een werkweek heeft. Dit kreeg in Gods oude volk een eerste uitdrukking door de sabbat, gemotiveerd met Gods rusten op de zevende dag. In het Nieuwe verbond wordt die rust bij Christus gevonden. Daarom past het ook bij het Nieuwe verbond dat er een rustdag - een op de zeven - is, waarop Christus en de verkondiging van het koninkrijk centraal staan. Als de sabbat er was voor de mens, past ook nu een rustdag bij het volk van Hem die Heer ook over de sabbat is’ (par. 12.1).

Een derde element is dat de rustdag met het gebod van de liefde verbonden wordt. Vaak wordt dat gebod gebruikt om afbreuk te doen aan Gods geboden. Maar in dit rapport lezen we: ‘Via het dubbelgebod van de liefde blijft het vierde gebod wezenlijk geldig. Het vierde gebod - over Gods dag - is immers onderscheiden van het eerste - over het dienen van de HERE als enige God. Het vierde gebod geeft *ruimte en vorm* aan de dienst aan God die Hij in het eerste gebod vraagt’ (par 11.3). De liefde tot God, ‘krijgt gestalte in het genieten van de rust die Hij zijn volk schenkt en in de viering van de zondag. De liefde tot de naaste krijgt gestalte als wij rust gunnen aan allen die aan onze zorg zijn toevertrouwd. Kinderen, personeel en zelfs het vee worden door de HERE in het vierde gebod genoemd’ (id.) Het liefdesgebod intensificeert het 4^e gebod!

In deze drie elementen wordt de bezinning in een christologisch en breed schriftuurlijk-confessioneel kader geplaatst. Zo wordt de betekenis van het 4^e gebod niet gerelativeerd, maar geïntensiveerd.

Dag van de kerk

Het 'onderwijs' spreekt ook over de 'Zondag, dag van de kerk' en over 'Rusten en vieren'. Het kost te veel ruimte om daar veel uit te citeren. (De lezer moet tenslotte redenen hebben om het rapport zelf te lezen.) We worden onderwezen over het lichaam van Christus dat op sabbat in het graf rustte, zijn opstanding op de eerste dag van de week en zijn verschijnen aan zijn leerlingen. Vervolgens horen we dat de kerk de paasdag ging vieren door samen te komen. Hiermee doet het rapport recht aan de constatering dat in het Nieuwe Testament geen opdracht over de zondag gegeven wordt. 'De ontwikkeling van het samenkomen van de gemeente op de eerste dag van de week en de benoeming van die dag als 'de Heer-lijke' (Op. 1:10) vloeide spontaan voort uit het geloof in Christus als de Levende en Heer van zijn gemeente, die "de rust" geeft. We weten niet of het vierde gebod in die overwegingen een rol speelde. Ook zonder expliciete opdracht van Christus of de apostelen heeft de christelijke gemeente het Evangelie van Jezus' opstanding zo begrepen: de eerste dag van de week wordt dag van samenkomst van de gemeente. We mogen dat een geloofsbeslissing noemen die door de verlichting van de Heilige Geest tot overtuiging gegroeid is' (par. 10.5.3).

Het 'onderwijs' gaat ook ('Rusten en vieren') over de situatie in de Gereformeerde Kerken. Die 'hebben de vrije zondag ... steeds met dank aan God aanvaard. Zo is het vierde gebod in de gereformeerde traditie toegepast'. Nu de zondag minder beschermd wordt door de overheid, 'willen wij publiek en eensgezind, met woord en daad, getuigen van de Schepper die het ritme van werken en rusten aan de mensen gegeven heeft, en van de Verlosser die ons vrijkocht uit de macht van de zonde en ons in zijn gemeente tot het heil roept (zd. 38). We willen de zondag tot eer van de opgestane Heiland en als dag van de christelijke gemeente hooghouden.' Het gaat de deputaten daarbij om een rustdag. De neiging bestaat om de zondagsrust te beperken tot het bijwonen van de erediensten. De vrees is dat de zondag niet meer als gehele dag in ere blijft. De deputaten stellen: 'Zonder rustdag blijft de prediking van de beloofde rust zonder nieuwtestamentische gestalte. Zonder rustdag verdwijnt iedere nieuwtestamentische concretisering van: a. Gods bedoeling met het vierde gebod, b. Jezus' woord uit Marcus 2:28 en c. het onderwijs van Hebr. 4' (par. 12.1). Zo doet het rapport aan de ene kant recht aan de feitelijke gang van zaken bij de overgang van de sabbat naar de zondag. Aan de andere kant blijft de zondag op het 4^e gebod gefundeerd: *de vrije zondag is een toepassing van het vierde gebod!* Op deze wijze worden verschillende opvattingen evenwichtig aan elkaar verbonden terwijl het verwijt dat het 4^e gebod is losgelaten, geheel verdampt.

Scheppingsordening?

Ik moet aan veel schriftuitleg voorbijgaan. Wel ga ik in op de vraag of de rustdag een scheppingsordening van God is. Heeft God in Genesis 2:1-3 de zevende dag voor de mens gezegend en geheiligd?

Deze kwestie is op zich genomen niet zo heel belangrijk. Zo wordt Genesis 2:1-3 bij zondag 38 niet eens als schriftplaats genoemd. Dat er een relatie tussen het rusten van God en de rustdag van mensen ligt, is toch wel evident. In het 4^e gebod fundeert de Here zelf de rustdag in zijn eigen rusten na de schepping. Is het daarmee niet - Gods rust *fundeert* de sabbat - een scheppingsordening, ook afgedacht van de precieze strekking van Genesis 2:1-3?

Nu is er volgens deputaten 'onvoldoende grond om van de rustdag als een scheppingsinstelling te spreken van het begin van de wereld. Dat lukt alleen concluderenderwijs: als God de zevende dag zegent en heiligt, móet Hij dat ook in het paradijs aan de mens geopenbaard hebben. Zo'n conclusie mag een gereformeerd mens trekken, maar er is onvoldoende grond in de Schrift om elkaar daaraan te binden' (par. 2.1). Dit overtuigt niet erg.

Het rapport zelf trekt heel wat exegetische conclusies, ook over Genesis 2:1-3. Volgens de redenering van deputaten zouden we elkaar niet aan hun conclusies mogen binden! Het fijne

puntje is niet dat er exegetische conclusies getrokken worden, maar dat er een vrijheid van exegese bestaat (ook na de conclusies van deputaten).

De deputaten willen zelf op grond van Genesis 2:1-3 niet over een scheppings*ordering* spreken. Wel zien ze daarin de scheppings*bedoeling* van God. Maar, zo is de vraag, als God bij de schepping *bedoelt* dat de mens een rustdag houdt, dan is dat toch een *orde* die God wil? Ook als de mens zich nog niet aan deze orde houdt, blijft het er wel een ordening om.

De deputaten constateren dat in Genesis 2:1-3 geen opdracht aan de mens gegeven wordt. Dat is naar de letter juist. Maar dat zegt niet zoveel. In de Schrift hoeft de instelling van een verordening niet geformuleerd te worden als een bevel aan de mens. Een voorbeeld daarvan is (in hetzelfde hoofdstuk) Genesis 2:24. Daar verordent de Here het huwelijk. Maar de woorden 'Daarom zal een man zijn vader en moeder verlaten etc.' zijn naar de letter een algemene uitspraak (het gaat over 'een man') die niet als een bevel aan Adam en Eva is geformuleerd. Toch erkennen we het huwelijk als een scheppings*ordering*. Is het niet wat biblicistisch om uit het ontbreken van de letter van een opdracht de conclusie te trekken dat de rustdag dus geen opdracht aan de mens is? Daar komt nog iets bij. In Genesis 2:2 lezen we dat de Here op de zevende dag rustte. Daarna zegt vers 3 dat Hij deze dag een aparte plaats gaf door haar te heiligen en te zegenen. Wat is de zin van zo'n aparte status wanneer niet ook alle volgende zevende dagen in beeld zijn? Kennelijk spreekt vers 3, zonder een geadresseerd gebod aan de mens, over de zevende dag in het algemeen. Het is een ordenend spreken van de Schrift.

Verzwakking?

Een paar keer verwees ik vanuit het 'onderwijs' naar de studie van deputaten die daarachter ligt. Dat 'onderwijs' geeft een samenvatting van die studie en moet dus in dat licht gelezen worden. Toch wijs ik op een relatie. Er zijn nl. zaken waarover het onderwijs zwakker spreekt dan in de studie het geval is. Een voorbeeld is wat deputaten in par. 18 zeggen over de betekenis van de keus die de kerk voor de zondag gemaakt heeft. Deze mening wordt vaak opgevat als een verzwakking van het goddelijk gebod. Vandaar de twintigste-eeuwse sabbatsstrijd.

Nu laten deputaten zien dat het spreken over een beslissing van de kerk geen verzwakking van Gods gebod is. Zij vergelijken deze keus met de belijdenis over de omvang van de canon in artikel 5 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Ook de kinderdoop en de Drie-eenheid worden als voorbeeld genoemd. Onder leiding van de Heilige Geest heeft de kerk hier uitspraken over gedaan, zonder dat ze letterlijk in de Bijbel genoemd worden. 'Waarom geloven wij dat alle 66 bijbelboeken heilig en canoniek zijn? Het voornaamste antwoord luidt: dat de Heilige Geest in ons hart getuigt dat deze boeken van God zijn. Daarom heeft *de kerk* deze boeken aangenomen. Zo is het nu ook met de zondagsrust: Gods Geest heeft *de kerk* doen ontdekken dat in het Nieuwe Testament aan de *zondag* de bijzondere waarde van rustdag moet worden toegekend, naar het voorbeeld van Israëls sabbat. Is er een gereformeerd mens die vrijuit mag zeggen dat niet alle 66 boeken van de Schrift heilig en canoniek zijn? Nee toch? Zo mag heden ten dage ook geen gereformeerd mens zeggen dat aan de zondag *niet* de bijzondere waarde van rustdag moet worden toegekend' (par. 18.5). Onder leiding van de Heilige Geest 'leerde de kerk ... dat in het nieuwe verbond de zondag als rustdag *moet* worden onderhouden' (de cursivering is van deputaten). Dat maakt duidelijk 'met welke kracht aan de rustdag ... moet worden vastgehouden. Dit is geldig in de Gereformeerde Kerken. Deze kerken houden de zondagsrust in ere. En wie werkelijk gereformeerd wil zijn, kiest ook voor zondagsrust en wil zich in zijn werkpatroon daarbij aanpassen. Nodeloze zondagsarbeid en volop gereformeerd-zijn kan niet samengaan, net zozeer als gereformeerd-zijn, en ontkenning van de plicht tot kinderdoop, het niet voor heilig en canoniek erkennen van alle bijbelboeken, het niet belijden van de Drie-eenheid (om niet meer te noemen), samen kan gaan' (id.).

Hier worden sterke woorden gesproken tegen de verzwakking van de zondag als rustdag en het misverstand daarover. Maar deze kracht komt in het 'onderwijs' niet terug. Ik weet niet waarom.

Maar het is daarom wel zaak om het ‘onderwijs’ te lezen tegen de achtergrond van het rapport. Wellicht kan de synode het samenvattend onderwijs sterker laten spreken.

Derde categorie

Overigens, hebben deputaten op dit punt helemaal gelijk? Zij menen dat de uitspraak van Leusden misverstand veroorzaakte, doordat er te weinig rekening mee gehouden is dat een beslissing van de kerk verplichtend kan zijn. Er is, zeggen zij, een ‘derde categorie’ regels naast (tussen) de regels van de Here in de Decaloog enerzijds en de menselijke-kerkelijke afspraken anderszijds. Als je alleen deze twee soorten regels kent en je noemt de zondag een keus van de kerk, een menselijke instelling, dan staat deze keus vanzelf tegenover Gods gebod. De zondag is dan geen goddelijk gebod meer. Maar, zeggen deputaten, er is een derde categorie: er zijn goddelijke geboden en menselijke regels. Er zijn ook uitspraken die de kerk op grond van Gods Woord doet, zoals over de canon van de Bijbel en de andere twee voorbeelden. Dergelijke uitspraken zijn wel degelijk normatief!

Het is terecht dat deputaten op deze derde categorie wijzen. We kunnen er ook onze winst mee doen. Maar doet deze zienswijze met betrekking tot de zondag recht aan de feiten? We vinden in het Nieuwe Testament de *feitelijke* verschuiving naar de zondag. Er zijn in de loop van de tijd allerlei besluiten genomen over de vrije zondag. Als kerkelijke uitspraak op het niveau van de kinderdoop en de canon hebben we alleen zondag 38. Daar wordt de vrije zondag verondersteld, maar niet verordend. Vóór Leusden was de uitspraak van de synode van Groningen uit 1927 ‘de enige geldige uitspraak over de zondagrust binnen de Gereformeerde Kerken’ (par. 18.2). De herhaalde sabbatstrijd laat m.i. zien dat een keus op het niveau van de derde categorie ontbreekt. Het heeft er veel van dat deputaten keuzes en besluiten uit het verleden met deze categorie achteraf opwaarderen. Het lijkt mij dan ook niet zo billijk om de moeiten daaraan toe te schrijven dat men met die zgn. derde categorie niet overweg kan (par. 18.3). Zo helder is deze categorie m.b.t. de zondag niet.

Deze kritiek neemt niet weg dat het tijd wordt om in deze derde categorie een heldere uitspraak over de zondagrust te doen. Dat kan de rust in de kerken alleen maar dienen.

Suggestie

Er is over dit rapport meer te zeggen. Ook bijvoorbeeld als gezegd wordt dat niet de uiterlijke kenmerken van zondagsarbeid richtinggevend zijn, maar dat het gaat om de motieven waaronder de afwegingen van zondagsarbeid gemaakt worden (par. 1.3.15). Is dat een juiste tegenstelling? Is er dan geen zondagsarbeid die in zichzelf te veroordelen is? Zo is er wel meer wat vragen oproept. Iedereen zal zich ook wel niet voetstoots in de aanpak van deputaten kunnen vinden. Niettemin biedt hun rapport een basis voor een inhoudrijke bezinning over het 4^e gebod en de zondag, die de vrede kan dienen. En over vrede gesproken: zou het zo gek zijn om hen die o.m. vanwege het vierde gebod met de kerken gebroken hebben, ter synode uit te nodigen om samen over deze zaken te spreken?